

О. О. ФУНТІКОВА
доктор педагогічних наук, професор
Класичний приватний університет

ОГЛЯД ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН: ІСТОРИЧНІ ТА СУЧАСНІ АСПЕКТИ

У статті проаналізовано історичний та сучасний стан розвитку педагогічної науки, яка відтворюється в педагогічних дисциплінах за різними напрямками: віковими, спеціальними, функціональними, соціальними, порівняльними тощо. Приділено увагу навчальним педагогічним дисциплінам, які чітко відображають взаємозв'язок між теоретичними та експериментальними здобутками та змістом навчання й виховання дітей і молоді. Вказано на спільні та відмінні риси між навчальними педагогічними дисциплінами, зауважено на теоретичних основах окремих навчальних педагогічних дисциплін, нових здобутках.

Ключові слова: педагогіка, навчальна педагогічна дисципліна, теорія, класифікація педагогічних дисциплін.

Низка педагогів, українських і зарубіжних дослідників працювали та працюють у галузі педагогічної науки. На підставі педагогічних, психологічних, соціальних, філософських теорій, концепцій, наукових конструктів і смислів, які відображають закономірності освіти, розвитку, навчання та виховання підростаючого покоління, оформилася низка педагогічних дисциплін за такими напрямками, як: *вікова педагогіка* (переддошкільна педагогіка; дошкільна педагогіка; педагогіка школи); *спеціальна педагогіка* (сурдопедагогіка; тифлопедагогіка; олігофренопедагогіка; педагогічна патологія до 1920 р.); *функціональна педагогіка* (педагогіка вищої школи; педагогіка професійної освіти: інженерна, спортивна, військова, театральна тощо); *соціальна педагогіка* (педагогіка родини, позашкільна педагогіка); *педагогіка дорослих* (агогіка, герогогіка, андрагогіка); *порівняльна педагогіка* (педагогіка ближнього зарубіжжя, педагогіка дальнього зарубіжжя); *педагогіка зарубіжжя* (соціологізаторська педагогіка; педагогіка біхевіоризму; педагогіка необіхевіоризму); *загальна педагогіка* (антична педагогіка, історія педагогіки, історія дошкільної педагогіки); *реформаторська педагогіка* (педагогіка трудової школи); *теологічна педагогіка* (педагогіка ісламу, православна педагогіка, педагогіка католицька, Євангельська педагогіка) тощо. Але класифікація педагогічних дисциплін за напрямками не є завершеною, вона відкрита для доповнення новими педагогічними предметами. Наприклад, останнім часом оформилася бар'ерна педагогіка (А. Гормін, 2005 р., І. Глазкова, 2013 р.), практична педагогіка (І. Підласий) тощо.

Мета статті – дослідити взаємозв'язок між теоретичними й експериментальними основами розвитку, навчання й виховання молоді та їх вплив на змістове наповнення окремих навчальних педагогічних дисциплін.

У статті ми розглянемо ту низку педагогічних дисциплін, які не є широко відомими студентам негуманітарних спеціальностей, але можуть вплинути на їхню самоосвіту. Наголосимо, що кожна окрема навчальна педагогічна дисципліна у своїй основі має комплекс теоретичних поглядів учених, експериментальних узагальнених даних, на підставі чого формулюються основні положення, принципи; освітній, виховний та дидактичний інструментарій впливу на свідомість, розвиток, виховання та навчання молоді.

Так, наприклад, розвиток дитини розглядають із позиції таких підходів: біогенетичний (С. Холл), когнітивний (Ж. Піаже), психосексуальний (З. Фрейд), психосоціальний (Е. Еріксон); психічного розвитку (Л. Виготський), з позиції співвідношення віку дитини та провідної діяльності у дитинстві (Д. Ельконін), оволодіння розумовими діями (П. Гальперін), аналізу та генезису рухів (О. Запорожець), культурно-історична взаємодія довільних психічних функцій із соціальними факторами (Л. Виготський) [4]. Ці та багато інших теорій вплинули на розробку цілей, змісту, форм, методів і засобів навчання й виховання дітей дошкільного та шкільного віку: вікова педагогіка (переддошкільна педагогіка, дошкільна педагогіка, педагогіка школи).

Вирішенню проблеми диференційованого навчання в німецькій педагогіці присвячено численні праці відомих німецьких педагогів і науковців (М. Бенш, Г. Брюгельман, Д. Гопф, М. Гофман, В. Клафкі, Б. Міхаель, Г. Моравітц, Е. Прейс, В. Тешнер, М. Траутман, К. Шітко та ін.). Проблему внутрішньої та зовнішньої диференціації в німецькій педагогіці відображено в наукових працях К. Гаузера, В. Кайма, С. Кортіна, Г. Петра, М. Фішера та ін.

У 20–30-ті рр. ХХ ст. дослідження А. Бузман, К. Бюглер, Г. Кершенштейнер, Г. Лемерман, Т. Літт зробили суттєвий внесок у розробку проблеми диференційованого навчання в школі. Це стало теоретичною основою для обґрунтування цілей, змісту, організаційних форм і методів навчання в дидактиці [3].

Розглянемо навчальні педагогічні дисципліни в алфавітному порядку.

Андрагогіка як педагогічна навчальна дисципліна охоплює теоретичні та практичні проблеми навчання, виховання та освіти дорослих людей та має свої особливості: звернення до слухача як до дорослої людини, яка має життєвий досвід та на нього спирається; обговорення з дорослою людиною навчального плану, його доступність і темп вивчення практико-орієнтованих дисциплін; викладач виконує функцію консультанта; взаємодія та співпраця із слухачем, обмін думками та ідеями.

Дослідник С. Змеєв описує такі особливості андрагогіки: 1) дорослому слухачу притаманна головна роль у процесі навчання; 2) дорослий прагне самостійності, самореалізації, самоуправління в навчальній діяльності; 3) дорослий має досвід, який можна використати при навчанні інших дорослих слухачів; 4) дорослий навчається для вирішення важливої життєвої проблеми та для досягнення конкретної мети; 5) дорослий бажає швид-

ко мати освітній результат та використати його на практиці; б) дорослий має велику купу обмежень у навчанні: соціальні, часові, фінансові, професійні. Андрагогіка, агогіка та герогогіка належать до такого педагогічного напрямку, як педагогіка дорослих.

Антична педагогіка: розглядає зміст та історію виникнення перших стандартів поведінки й мислення підростаючого покоління під впливом античних авторитетів греків і римлян, обґрунтовує теоретичні погляди на виховання та навчання молоді. До сучасності дійшли перші провідні античні системи виховання хлопчиків і дівчаток: афінська система виховання як формування гармонійно розвиненої особистості (“калокагатія” – внутрішня та зовнішня досконалість) та спартанська система виховання як військово-фізична підготовка молоді. Римська система виховання була спрямована на підготовку молоді до державної діяльності на основі вивчення законів риторики та красномовства, римського права.

Вальдорфська педагогіка: система виховання та навчання дітей, яка базується на езотерично-філософській концепції – антропософії. Головна мета вальдорфської педагогіки – становлення та розвиток талантів дітей у гармонії з природою, людиною та світом. Автором є австрійський учений і філософ Рудольф Штайнер (Rudolf Steiner).

Сьогодні у світі існує близько 1400 вальдорфських дитячих садків, які за основу своєї роботи обрали антропософічну педагогіку Р. Штайнера. Цю систему вільного виховання дитини підтримує ЮНЕСКО. Р. Штайнер і його послідовники з 1919 р. зробили спробу повернути дітям дитинство, втілити в життя цілісний погляд дорослого на дитину, яка мислить, має власну волю й почуття у своє перше 7-річчя.

З 80-х рр. ХХ ст. в Україні почали працювати вальдорфські дошкільні навчальні заклади: Одеса, Харків, Дніпропетровськ, Донецьк, Кривий Ріг, Луганськ, Івано-Франківськ, Кам’янець-Подільський, Сімферополь.

Основна ідея вальдорфської педагогіки – людина розвивається ритмічно: важливі зміни відбуваються кожні сім років. У кожному 7-річчі відтворюється власний неповторний характер, своя природа, формується світосприймання, що впливає на все подальше життя. Важливо для виховання дитини зрозуміти, що світ добрий [5].

Гендерна педагогіка – це характеристика сукупності педагогічних підходів, спрямованих на те, щоб допомогти дітям різної статі відчувати себе в освітньому та виховному закладі комфортно, успішно підготуватися до статево-рольової поведінки в сім’ї та дитячому колективі. Мета гендерної педагогіки – корекція впливу гендерних і сексуальних стереотипів на користь прояву та розвитку особистих нахилів індивіда. Основна ідея статевого підходу в освіті полягає в урахуванні специфіки впливу на розвиток хлопчиків і дівчаток усіх факторів навчально-виховного процесу: зміст, методи навчання, організація колективного життя, педагогічне спілкування, набір предметів тощо. Гендерна педагогіка за своєю суттю приречена до постійного пошуку свого місця в трикутнику “культура – психологія – фізіологія”.

Гербартианська педагогіка: розробляє зміст педагогічної діяльності педагога/вчителя, шляхи його професійного зростання й обґрунтування автономності педагогічної професії. Дослідники С. Ананьїн, Ш. Ганелін, Є. Голант, М. Даденков, Ф. Зеленогорський, П. Каптерев, О. Музиченко, В. Рейн, А. Селиханович, Л. Синицький, П. Соколов та ін. відзначили, що педагогічна концепція Й.-Ф. Гербарта та його послідовників фактично стала основою педагогіки як науки, поєднала ідеї, погляди видатних представників німецької класичної філософії, педагогіки. Сама ж педагогіка стала повною, завершеною системою вироблених понять (Н. Федчишин, 2012 р.).

Дослідник Е. Протнер (E. Protner) поширення гербартианської педагогіки у Словенії розділяє на три етапи: перший – 1869–1893 рр. – фаза прихованого розвитку гербартианства (ідея концентрації в навчанні, підручники з педагогіки Г.-А. Лінднера, неповне сприйняття гербартианства як завершеної педагогічної системи). Другий етап – 1893–1901 рр. – фаза наукового усвідомлення гербартианства (усвідомлене навчання, психологічне обґрунтування формальних ступенів, спілки вчителів Словенії). Третій етап – 1901–1914 рр. – фаза інституціоналізованого утвердження (реформа шкільних інституцій, наукові й практичні конференції для вчителів, гербартианська доктрина в шкільній практиці) (Н. Федчишин, 2014 р.).

Гуманістична педагогіка – теорія та практика виховання дітей на ідеях гуманістичної психології; характеризується як організація освітнього процесу на *особистісно-орієнтованих підходах*, спрямована на розвиток особистості як активного суб'єкта навчальної діяльності, комунікації та пізнання. Виникла в кінці 50-х – на початку 60-х рр. у США.

Дидактика (зарубіжна): розробляє зміст, цілі, методи та засоби навчання підростаючого покоління, спираючись на основні положення психологічних теорій: біхевіористська теорія навчання Б. Скіннера про оперантне обумовлення; таксономії педагогічних цілей і педагогічних підходів до вирішення проблеми цілепокладання за Б. Блумом, Р. Мейджером, Н. Гронлундом (США); теоретичні основи когнітивної психології ключових ідей у змісті навчання за Дж. Брунером, Х. Таба, Дж. Швабом (США); концепція засвоєння навчального матеріалу на основі співвідношення здібностей особи та їх розвитку в процесі навчання за Дж. Кероллом; концепція стилів викладання навчального матеріалу за Н. Беннетт (Велика Британія); концепція “моделей навчання” як окремі стратегії відбору змісту та методів навчання за Б. Джойсом, М. Уей (США).

У контексті дидактики (зарубіжної), де розроблявся системний підхід до проектування та конструювання навчання, від ідеалізованих цілей до прогнозованих освітніх реальних результатів виникли та були обґрунтовані деякі педагогічні технології.

З історії дидактики відомо, що в 1613 р. німецький педагог Вольфганг Ратке (1571–1635 рр.) дав назву своєму курсу лекцій “Дидактика”, “Мистецтво викладання”. У 1621 р. у м. Гамбург побачила світ книга іншого автора Е. Бодіна (Elias Bodinus) “Bericht von der Natur und vernunft

massigen Didactica oder Lehr-Kunst” (“Повідомлення (трактат) про характер і смисли великої дидактики, або Мистецтво навчання”). У XVII ст. завдяки німецьким педагогам почали використовувати поняття “дидактика”. Послідовником В. Ратке був Я. Коменський, який досліджував праці німецьких педагогів і став автором відомої педагогічної праці “Великая дидактика, содержащая универсальную теорию учить всех всему,... что нужно настоящей и будущей жизни кратко, приятно, основательно, где указывается легкий и верный путь для удачного осуществления этого на практике”.

Експериментальна педагогіка. Найвидатнішими її представниками були реформатори: А. Лай та Є. Мейман (Германія), А. Біне (Франція), О. Декролі (Бельгія), П. Боее та Є. Клапаред (Швейцарія), Є. Торндайк (США).

Відповідно до концепції А. Лая (“Експериментальна дидактика”), характер засвоєння учнями знань залежить від психолого-фізіологічних особливостей дітей. Дослідник А. Біне дотримувався біологізаторських підходів. Виховний процес, на його думку, треба будувати, спираючись, насамперед, на вроджені якості дитини. Основним принципом здійснення навчально-виховного процесу засновники експериментальної педагогіки вважали принцип *саморозвитку дитячої особистості*. За напрямом експериментальна педагогіка належить до реформаторської.

Компаративістика/порівняльна педагогіка – міждисциплінарна галузь педагогічної науки, що досліджує у зіставному плані стан, закономірності й тенденції розвитку педагогічної теорії та практики в різних країнах і регіонах світу, а також співвідношення їх загальних тенденцій, національної та регіональної специфіки; виявляє форми й способи взаємозбагачення національних освітніх систем педагогіки (Д. Берей, У. Брікмен, Дж. Лоурейс, Л. Фрезі, Ф. Хількер).

Компаративістика/порівняльна педагогіка набула розвитку після Другої світової війни, коли фахівці Сполучених Штатів Америки звернули увагу світової громадськості на необхідність відродження педагогіки в країнах Європи, що найбільше постраждала від “культурної революції” Третього Рейху (Німеччина). У 1956 р. у США створюється Товариство порівняльної педагогіки, у 1961 р. відповідне товариство створюється у Великобританії з відділеннями у ФРН, Бельгії та Іспанії, згодом виникають у Австрії, Канаді та Японії. Видають журнали: “Порівняльна педагогіка” (Comparative Education), “Огляд з порівняльної педагогіки” (Comparative Education Review), “Міжнародний огляд освіти” (International Review of Education), “Світ освіти” (Le Monde Education) та ін.

Найбільш вагомий внесок у становлення порівняльної педагогіки в радянський період розвитку освіти зробили компаративісти: Б. Вульфсон, З. Малькова, В. Лапчинська, І. Марцинковський, М. Соколова. У 1973 р. дослідник М. Никандров у 1973 р. захистив докторську дисертацію на тему “Проблеми буржуазної дидактики вищої школи”. Вони розвинули теоретичні основи компаративістики як міждисциплінарної наукової галузі, надали нові дані з компаративістики для розуміння співвідношення глобального та

національного, обґрунтували національні системи освіти як важливий атрибут державного суверенітету та культурної самобутності народу.

У 2015 р. в Україні вийшли узагальнені матеріали науково-практичного семінару “Педагогічна компаративістика – 2015: трансформації в освіті зарубіжжя та український контекст” (за заг. ред. О. І. Локшиної).

Куррікулум (curriculum) – навчальна дисципліна, сутністю якої є теоретичні основи та зміст освіти, які чітко відокремлені від дидактики. Куррікулум як навчальна дисципліна та окремий педагогічний напрям виник у ХХ ст. у США, згодом у Німеччині в 1960-ті рр. (Д. Брунер, С. Робінсон).

Опікунська педагогіка своїм історичним коріннями сягає феодального суспільства, де був поширений інститут виховання дітей поза родиною. Звичай виховання дитини в сім’ї іншого члена громади (fosterage – буквально “опікунство”) існував у багатьох кельтських, німецьких, слов’янських, тюркських і монгольських народів [3, с. 213].

Уперше в 1966 р. у підручнику Р. Врочинського “Вступ до соціальної педагогіки” було додано розділ “Проблеми опікунської педагогіки”, який відображав систему, напрями та завдання опікунської педагогіки в Польщі. У 70-х рр. ХХ ст. опікунська педагогіка стала окремою дисципліною. У 1973 р. вона ввійшла як окрема академічна дисципліна до навчального плану підготовки майбутніх педагогів (ліценціат, магістр). У 90-х рр. ХХ ст. відкрито спеціалізацію “Опікунська педагогіка”. Сьогодні успішно функціонують наукові осередки в університетах і вищих педагогічних школах, які проводять дослідження в галузі опіки та займаються підготовкою педагогічних кадрів для здійснення опікунсько-виховної діяльності. Історико-педагогічний аспект означеної проблеми в Україні досліджують Р. Волянюк, С. Заєць, О. Ільченко, Л. Штефан та ін. Наукові студії українських науковців (Т. Завгородня, Є. Коваленко, О. Кононко, Н. Лисенко, Н. Максимова, Б. Ступарик, М. Чепіль та ін.) спираються на положення, згідно з якими, опікою мають бути охоплені всі діти та молодь (О. Карпенко, 2015 р.).

М. Якубовський визначає, що опікунська педагогіка – це “наука про цілі, завдання, зміст, методи та форми опіки над дітьми та молоддю”, він вказує на її різноманітні виховні аспекти та опікунські властивості виховання; її змістовими складовими вважає: теорію міжлюдської опіки; теорію виховання за допомогою опіки; теорію опікунського виховання (І. Курляк, 2014 р.) [1].

Педагогіка перевиховання – розглядає мету, зміст, методи, форми, засоби, принципи організації виправлення відхилень, вад, негативних наслідків, які були допущені під час виховання людської особистості. Основними напрями в роботі педагогів є ресоціалізація свідомості особистості, тобто системи її знань, відношень, переконань, світогляду та ресоціалізація діяльності особистості (її навичок, умінь, стереотипів поведінки, стилю спілкування з іншими людьми тощо). Провідним механізмом перевиховання вважається переконання дією, тобто шляхом залучення вихованця до активної, значущої для нього та водночас суспільно корисної діяльності, у процесі здійснення якої відбуваються переоцінювання цінностей, форму-

вання адекватної соціальної спрямованості та відповідних соціально прийнятих зразків поведінки. Важливу роль у процесі перевиховання відіграють також психологічні механізми: навіювання, психічне зараження, санкціонування, вправління тощо. Успішність перевиховання значною мірою залежить від послідовності, системності та комплексності впливів школи, сім'ї та громадськості на вихованця.

Превентивна педагогіка: розкриває цілі, зміст, методи та засоби роботи з дітьми та молоддю, які мають відхилення; у своїх дослідженнях спирається на низку теорій соціальних відхилень: психоаналітична теорія, когнітивна теорія, теорія морального розвитку за Л. Колбергом, теорія навчіння, теорія групового пристосування, концепція діяльнісного підходу. Обґрунтовує шляхи превентивної роботи з дітьми та молоддю: інформування населення, співпраця з мас-медіа, друкування продукції превентивного спрямування для підростаючого покоління. Розкриває види та форми соціальної превенції: консультаційні пункти, соціальні служби, соціальне обслуговування; характеризує джерела соціалізації людини: сім'я, шкільний та класний колектив, ровесники у дворі, самодіяльні об'єднання.

Порівняльна педагогіка: галузь педагогічної науки, яка аналізує теоретичні та практичні досягнення освіти в зарубіжних країнах та пропагує можливості наслідування всього кращого, що дає високі виховні та освітні результати [2, с. 28]. Термін “порівняльна педагогіка” з'явився в 1817 р. у Франції завдяки книзі Марка Антуана Жюльєна Паризького (1775–1848) “Очерк и предварительные замечания к исследованию по сравнительной педагогике”, де він запропонував поширення взаємного обміну міжнародним досвідом, вивчення змісту й методів виховання та навчання, а також теорії, аналітичне зіставлення практики освіти в різних країнах.

Протягом 1931–1935 рр. у радянській школі припинилося запровадження педагогічного досвіду практики та теорій Заходу. У 1978 р. вийшов перший вузівський підручник “Сравнительная педагогика”. Об'єктивізація в оцінках у порівняльній педагогіці почалася після 1985 р. на підставі критеріальних показників ЮНЕСКО у порівнянні систем освіти різних країн.

Теологічна педагогіка: формування в підростаючого покоління релігійного світогляду, в основі якого лежить розуміння Бога як верховної істоти, що створила світ і втручається в його життя; проповідування існування Бога поза світом і над ним, на відміну від пантеїзму, який ототожнює Бога з природою. До теологічної педагогіки належать: педагогіка неопозитивізму (Б. Рассел, Т. П. Нанн), педагогіка екзистенціалізму (Ж. П. Сартр, О. Ф. Больнов), католицька педагогіка, або педагогіка неотомізму (Ж. Марітен, Ф. К. Еггерсдорфер), Євангельська педагогіка (М. Штальман, К. Шаллер) та ін [3].

Педагогіка ісламу: сповідує дуальність тіла людини та її духу. Духовними складовими є акль (розум або мислення), рух (душа), кальб (емоції). Акль (мислення) – унікальна здатність людських істот, що підносить їх над іншими Божими створіннями. Душа може зійти до вершин справедливості та добра, але також може опуститися до пекла. Тіло людини виконує певні

функції згідно з діяльністю органів сприйняття. Оскільки природа людини дуальна, існує й дві категорії пізнання – фард айн і фард кифайя. Ці дві категорії відрізняються за ступенем впевненості в знанні та способі його отримання. Знання *фард айн* чітко визначене й обов'язкове для кожного мусульманина. Воно включає знання основ релігії, віри й Шаріату. Отримання знання *фард кифайя* обов'язкове для існування людини в суспільстві. Кожна країна зацікавлена в освічених і кваліфікованих кадрах таких галузей, як медицина, математика, природні, прикладні та соціальні науки, які необхідні для виживання суспільства.

Педагогіка неотомізму: основні теологічні положення педагогіки неотомізму визначає “подвійна природа” людини: людина є єдність матерії та духу, тому вона одночасно і індивід, і особа; як індивід – матеріальна, тілесна істота, яка підпорядковується всім законам природи та суспільства; як особистість вона має безсмертну душу, піднімається над усім земним і підкоряється лише Богу. Основні концепти педагогіки неотомізму такі: наука не в змозі визначити цілі виховання, це може зробити лише релігія, яка знає справжню відповідь на запитання про суть людини, її життя; головне – душа, тому виховання має будуватися на пріоритеті духовного начала; навчальний заклад має зайву раціональність і базується на забуванні “досвідомого”, у якому нібито перебувають джерела любові, щастя, свободи та сенсу життя. Педагогіки-неотомісти вважають, що вся система навчання й виховання має бути спрямована на розвиток “досвідомого” прагнення наблизитися до Бога.

Мета виховання виводиться з християнської моралі, релігійних положень про смиренність, терпеливість, непротивлення Богу, який всіх відчуває, але по-різному: одних – багатством, інших – бідністю, проти цього не можна боротися. Ближня мета – християнське вдосконалення людини на землі. Дальня – турбота про її життя в потойбічному світі, порятунок душі.

Педагогіку католицизму розглядають як Ігнаціанська педагогіка, у основі якої діє практичний підхід до формування свідомості людини; спирається на документ “Декларація про християнське виховання” (*Gravissimum educationis*).

Педагогіка неопозитивізму (Т. П. Нанн). Педагогіки-неопозитивісти поділяли науки на аналітичні та синтетичні. Аналітичні науки логічно необхідні (якщо існують тіла, то також треба стверджувати, що ці тіла володіють протяжністю), синтетичні науки – емпіричні, вони відображають експериментальні дані. Передбачає введення експериментальної методики навчання, на підставі якої учні оволодівають експериментальними вміннями, дослідними навичками, які в майбутньому будуть працювати на сучасних виробництвах. Неопозитивізм – теорія чистих знань, у якій відсутня ідеологія, є джерелом деілогізації школи, тобто знання для учнів без ідеології.

Педагогіка екзистенціалізму. Ця педагогіка спирається на теоретичні основи екзистенційного психоаналізу Ж.-П. Сартра та Л. Бінсвангера, логотеорію й логотерапію В. Франкла, аналітичну екзистенц-психологію

М. Боса, екзистенціальну антипсихіатрію Р. Ленг, екзистенціальну персонологію С. Мадді, екзистенційно-аналітичну теорію Дж. Бьюдженталя та, насамперед, психотеологію Р. Мейя.

Ідейними джерелами екзистенціалізму стали “філософія життя”, екзистенціалізм і феноменологія. Один із основоположників екзистенційної психології, Р. Мей, вважає, що її основним предметом є життєвий вибір людини. Дослідники М. Бос і Л. Бінсвангер дають предмету екзистенційної психології більш широке тлумачення: це психічні феномени, що виникають при зіткненні людини з “екзистенціалами” – специфічними проблемами людського буття (свободою, відповідальністю, потребою в сенсі життя, любов’ю, вірою). Досить велика група психологів екзистенційного спрямування дотримуються погляду, що предмет екзистенційної психології – це психологічні передумови осмисленого життя (В. Франкл, Д. Фабрі, Д. Попельський).

Педагогіка вільного виховання: розробляє та обґрунтовує цілі, зміст, методи та засоби виховання індивідуальності дитини на теоретичних основах вільного виховання. Теорію “вільного виховання” як течію в педагогіці другої половини ХІХ – початку ХХ ст. характеризують індивідуалізм і категоричне заперечення суворої регламентації всіх сторін життя й поведінки дитини. Її ідеалом є вільний, необмежений розвиток сил і здібностей кожної дитини, повне розкриття індивідуума. Представники цього напряму розвивали педагогічні погляди Ж.-Ж. Руссо про природне виховання дитини.

Еллен Кей (1849–1926 рр.) – шведська письменниця та громадський діяч, завдяки якій ця теорія набула поширення в Європі. Вона висунула ідею самонавчання й самовиховання дітей. На її думку, основою педагогічного процесу має бути особистий досвід дитини, її інтерес і самостійність.

Піддаючи критиці стару школу, її методи, Е. Кей закликала дорослих поважати дитину. Наголошувала, що мета освіти полягає у формуванні людини з “новими думками та вчинками”. У творах “На порозі життя”, “Мати і дитина”, “Вік дитини” виступала проти недоліків у сімейному вихованні дітей дошкільного віку, старої схоластичної школи, будуючи свої педагогічні погляди на теорії “вільного виховання” – самовихованні, саморозвитку своїх природних, індивідуальних здібностей. Наголошувала, що вихователь не повинен нав’язувати свої думки та вимоги, а тільки допомагати дитині самовиховуватися.

Марія Монтессорі (1870–1952 рр.) – італійський педагог, лікар, автор методики виховання дітей у дошкільних закладах (“будинках дитини”) і початкових школах. Її педагогічна система була різновидом теорії вільного виховання й сенсуалізму в педагогіці.

Педагогіка особистості (нім. Persönlichkeitpädagogik) – течія в німецькій педагогіці, яка виникла наприкінці ХІХ ст. Головні її представники Е. Вебер, Г. Гаудіг, Е. Лінде. Важливе завдання виховання – формування особистості на основі високорозвинутої розумової самостійності. У зв’язку з цим особливого значення вони надавали навчанню дітей най-

більш раціональним методам розумової праці. Значною заслугою Г. Гаудіга та його співробітника О. Шейбнера було детальне опрацювання методики навчання дітей прийомом розумової праці, вмінню спостерігати, вести бесіду, переказувати зміст прочитаного, самостійно готувати доповіді тощо. У навчальному процесі приділялм увагу діяльності слухача (учня), однак при збереженні провідної ролі педагога [3, с. 234].

Педагогіка радянського періоду (1917–1991 рр.) – новий етап у розвитку педагогічної думки, де методологічною та ідеологічною основою був марксизм-ленінізм. Це наука про комуністичне виховання підростаючого покоління, теоретичні основи навчання та виховання нової людини та їх практична реалізація в умовах будівництва комуністичного суспільства. На сторінках підручників із педагогіки цього періоду значної критики зазнала низка теорій: В. Штерна, С. Холла, Мюллера та Геккеля, Є. Торндайка, Ж. Піаже, Дж. Дьюї тощо.

Історико-педагогічні основи радянської педагогіки становили: соціально прогресивні ідеї, ідеї соціалізму Т. Кампанелли та його книга “Місто сонця”; праці Т. Мора та ідеї Сен-Симона (1760–1825 рр.), Шарля Фур’є (1772–1837 рр.), Роберта Оуена (1771–1858 рр.), праці К. Маркса (1818–1883 рр.) та Ф. Енгельса (1820–1895 рр.), праці В. Леніна, Н. Крупської “О политехническом образовании, трудовом воспитании и обучении”, праці А. Луначарського (1875–1933 рр.), які відобразили розробку основних принципів єдиної, трудової, політехнічної школи, обґрунтування співвідношення загальної та професійної освіти; праці М. Калініна (1875–1946 рр.), пропагандиста ленінських ідей виховання молоді.

Ідеологічне регулювання змісту радянської освіти: 1919 р., 8-й з’їзд партії – Програма РКП (б) про народне виховання молоді; 1931–1932 рр. – Постанова партії про теоретичні та практичні помилки в некритичному наслідуванні зарубіжних ідей і досвіду; 1936 р. – заборона педології (П. Блонський); 1950-ті рр. КПРС – політехнічна освіта та її звязок із життям суспільства; 1958 р. – введення обов’язкового 8-річного навчання в школі; зміна структури навчання 4+4+3, запроваджено 11-річне навчання в школі; 1961 р. (XXII з’їзд КПРС) – виховання нової людини; 1964 р. – введення обов’язкового 10-річного навчання в школі; 1971 р. (24-й з’їзд партії КПРС), 1976 р. (24-й з’їзд КПРС), 1981 р. (26-й з’їзд КПРС) – низка документів про середню та вищу школу.

Педагогіка трудового виховання: розробляла реформаторські ідеї та теоретичні положення про поєднання різних видів виховання з трудовим у навчально-виховних закладах. Трудова школа – реформаторська течія в педагогіці, представники якої виступали за створення навчальних закладів, у яких би навчання, моральне, естетичне й фізичне виховання поєднувалися з виробленням у дітей трудових умінь, підготовкою їх до трудової діяльності; виникла як протипага схоластичній системі навчання.

Ідея трудової школи належить представникам раннього утопічного соціалізму – Т. Мору, Т. Кампанеллі; думку про трудову підготовку дітей обґрунтував ще за свої часи Я. Коменський. Й. Песталоцці зробив першу

спробу поєднання розумової освіти дітей з виробленням у них ремісничих навичок із забезпеченням фізичного розвитку.

Ідеї трудової школи (Г. Кершенштейнер, Дж. Дьюї) було застосовано в Німеччині, США та інших країнах. Розробці ідей трудової школи багато уваги приділяв видатний педагог К. Ушинський.

Прагматична педагогіка: галузь педагогіки, яка спирається на філософію прагматизму (Дж. Дьюї, 1859–1952 рр.), де в сутність і зміст прагматичної педагогіки асимільовані важливі педагогічні положення Ж.-Ж. Руссо, Ф. Фребеля, Й. Песталоцці. Провідний педагогічний принцип Дж. Дьюї – педоцентризм, а дитина – вихідна точка, центр, кінець і мірило виховання. Провідний принцип початкової школи, згідно з Дж. Дьюї, – “навчання через діяльність”. Результатом втілення цього принципу були обґрунтовані та популярні метод проектів, комплексні програми. На основних положеннях Дж. Дьюї, який розробив теорію інструменталізму в педагогіці (всі логічні зв’язки “ідей”, “концепцій”, “теорій” є засобами та інструментами пізнання студентів), було побудовано навчальний процес у Вашингтонському, Іллінойському, Прістонському університетах США.

Висновки. Вищезазначені педагогічні, психологічні, біосоціальні, біологізаторські, соціальні теорії як системи наукових знань описують суттєві елементи педагогічної дійсності в суб’єкт-суб’єктних відносинах і мають провідну ідею: у центрі педагогічного процесу має бути особистість дитини. Знання актуального рівня розвитку дитини, її можливостей, інтересів, здібностей, бажань є центральними для створення змісту навчальної педагогічної дисципліни. Окрема педагогічна дисципліна відображає як загальні, так і специфічні знання про виховання та навчання підростаючого покоління, тенденції та закономірності розвитку людини, але ще потребує досліджень науковців, поєднання знань із різних галузей науки подальших про дитину в контексті її навчання та виховання.

Список використаної літератури

1. Курляк І. Роль опікунської педагогіки як нової соціально-педагогічної дисципліни та спеціалізації в процесі підготовки соціальних педагогів: теоретико-методологічний аспект / І. Курляк // Наукові записки УКУ. – 2014. – Ч. 4: Педагогіка. Психологія. – Вип. 1. – С. 19–38.
2. Галузинський В. М. Основи педагогіки і психології у вищій школі в Україні : навч. посіб. / В. М. Галузинський, М. Б. Євтух. – Київ : ІНТЕЛ, 1995. – 168 с.
3. Педагогіка вищої школи : словник-довідник / упоряд. О. О. Фунтікова. – Запоріжжя : ГУ “ЗІДМУ”, 2007. – 404 с.
4. Фунтікова О. О. Взаємозв’язок розвитку й навчання дитини / О. О. Фунтікова // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. / редкол: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. – Запоріжжя, 2011. – Вип. 19 (72). – С. 317–322.
5. Фунтікова О. О. Вальдорфські ініціативи сьогодні в Україні / О. О. Фунтікова // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. / редкол: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. – Запоріжжя, 2012. – Вип. 27 (80). – С. 393–401.

Стаття надійшла до редакції 22.02.2016.

Фунтикова О. А. Обзор педагогических дисциплин: исторические и современные аспекты

В статье проанализированы исторические и современные аспекты развития педагогической науки, которые отражены в педагогических дисциплинах по разным направлениям: возрастным, специальным, функциональным, социальным, сравнительным и т.д. Уделено внимание учебным педагогическим дисциплинам, которые имеют четкую взаимосвязь между теоретическими и экспериментальными данными и содержанием обучения и воспитания детей и молодежи. Указаны общие и отличительные черты учебных педагогических дисциплин, обращено внимание на теоретические основы отдельных педагогических дисциплин, на новые достижения.

Ключевые слова: педагогика, учебная педагогическая дисциплина, теория, классификация педагогических дисциплин.

Funtikova O. Review of Pedagogical Disciplines: Historical and Contemporary Aspects

Historical and contemporary aspects of development of pedagogical science are analyzed. Contemporary aspects are reflected in pedagogical disciplines in different directions: age, special, functional, social, comparative and so on. Special attention is paid to the educational pedagogical disciplines that have a clear relationship between the theoretical and the experimental data and the content of training and education of children and youth. Listed the common and distinctive features of educational pedagogical disciplines, drawn attention to the theoretical foundations of the individual pedagogical disciplines to new achievements.

It is an analysis of theories. Biogenetic theory, cognitive theory, psychosexual theory, the theory of human mental development, mental mastery theory actions. This is the theory that describes the development, upbringing and education of preschool child. The subject and the content, objectives, teaching methods are the subject of dependency theories. If the teacher knows the content of theories and laws that relate to this theory, the better the teacher teaches the subject of teaching.

Been analyzed such educational subjects and their content: andragogy, pedagogy antiquity, Waldorf pedagogy, gender pedagogy, humanistic, didactics, experimental pedagogy, Comparative, custodial pedagogy, pedagogy reeducation, preventive pedagogy, comparative pedagogy, theology and pedagogy, etc. It is proved that the center of the pedagogical process is a child. Teaching process is described in the pedagogical subject. You have to know the laws of development, education and training of the child. Need to know the interests, capabilities, abilities of the child preschooler. The results of training and education of the child depends on the use of theoretical knowledge about the child, which are connected with the subject of education.

Today there is a big problem that the teaching of the subject content is not always associated with learning theory, education and child development. It is necessary to overcome the barriers that hinder the connection of theory and process of education and training of the child.

Key words: pedagogy, educational pedagogical discipline, theory, classification of pedagogical disciplines.